

УДК 159.9:37.013.77:373.61

ПРАСОЛ Д. В.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

КОМПОНЕНТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ПРОГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті подано результати вивчення рівнів успішності прогностичної діяльності менеджерів навчальних закладів, наголошується на залежності успішності їх прогностичної діяльності від компонентів психологічної готовності.

Ключові слова: готовність психологічна, компонент готовності, освіта дистанційна.

Соціально-економічний розвиток України в умовах глобалізації зумовлює необхідність оновлення підготовки фахівців: сучасний менеджер освіти має бути керівником-професіоналом, що має системне уявлення про структуру та функції освіти, господарську діяльність, педагогічну практику, використовувати у своїй діяльності здобутки психологічної науки, активно використовувати у своїй роботі сучасні комп'ютерні технології. Управління у подібних соціальних системах пов'язане з необхідністю керування в умовах невизначеності та вірогіднісної природи параметрів процесів, а тому актуальною є проблема успішної реалізації прогностичної діяльності менеджерами освітніх навчальних закладів (зокрема шкіл та ліцеїв).

Аналіз робіт з психології управління показав, що дослідженню прогностичної діяльності менеджерів навчальних закладів не відводиться достатньо уваги і предметом спеціального дослідження вона не була [1; 3–7; 14], хоча прогностична діяльність відіграє надзвичайно важливу роль для успішності всього процесу управління у цілому. Важливість дослідження цього компоненту управлінської діяльності зумовлює необхідність визначення рівнів психологічної готовності менеджерів навчальних закладів до прогностичної діяльності.

Ґрунтовний аналіз літератури з психології управління дозволив виділити низку властивостей керівників (зокрема загальноосвітніх навчальних закладів), що належать до чотирьох компонентів (складових) психологічної готовності до прогностичної діяльності менеджерів:

- 1) **гностичний компонент** – якість знань освітнього менеджера щодо сутності і місця прогностичної діяльності у процесі управління;
- 2) **мотиваційний компонент** як зацікавленість менеджера в успішності прогнозування та бажання ефективно його реалізовувати, орієнтація на здобуття інформації про прийоми прогностичної діяльності;

- 3) **операційний компонент** – наявність у менеджера освітнього закладу навичок прогностичної діяльності (стратегія планування і прийняття рішень, цілепокладання, прийоми і методи прогнозування, стиль управління менеджера тощо);
- 4) **особистісний компонент**, до складу якого входять: лабільність та креативність мислення, аналітико-синтетичний склад мислення, інтернальний локус контролю, помірно висока мотивація до успіху, розвинуті емпатійні та рефлексивні здібності.

У процесі дослідження рівнів успішності прогностичної діяльності менеджерів навчальних закладів виділено три групи керівників відповідно до успішності виконання ними прогностичної діяльності:

- група низького рівня прогностичної діяльності (6,4%);
- група середнього рівня прогностичної діяльності (74%);
- група високого рівня прогностичної діяльності (19,6%).

Дослідження якості знань (гностична складова) показало статистичну значущість якості знань менеджерів освітніх закладів для успішності прогностичної діяльності – 0,354 ($p \leq 0,01$). Дослідження мотиваційного компоненту психологічної готовності до прогностичної діяльності показало статистичну значущість – 0,486 ($p \leq 0,05$). Зокрема 75% респондентів групи високого рівня прогностичної діяльності відзначали як необхідні для менеджера такі якості: стратегічне мислення, вміння планувати роботу, вміння робити прогнози, цілеспрямованість, проектування роботи, здатність генерувати та успішно реалізувати ідеї, новаторство, здатність приймати рішення. Серед представників групи низького рівня прогностичної діяльності вищеперераховані властивості керівника зустрічалися у відповідях лише 27% респондентів, середнього рівня – 36,6%. Крім того, менеджери навчальних закладів, які належали до групи творчого рівня про-

гностичної діяльності, більш критично ставилися до своїх знань, і таке критичне ставлення до власних знань зумовлює те, що керівники групи високого рівня прогностичної діяльності більш активно, порівняно з представниками інших груп, займалися професійним самовдосконаленням, використовуючи при цьому більш різноманітні засоби самоосвіти. Статистична значущість за цим показником дорівнює 0,377 ($p \leq 0,05$). Отримані результати дослідження операційного компонента психологічної готовності до прогностичної діяльності дозволили зробити певні висновки.

Менеджери, які входять до групи високого рівня прогностичної діяльності, надають перевагу стратегічному плануванню, на основі якого у подальшому відбувається тактичне планування: 80% – стратегічне планування, потім тактичне; 10% – по-різному; 10% – тактичне планування. Керівники середнього рівня прогностичної діяльності надають перевагу тактичному плануванню: 32,3% – стратегічне планування, потім тактичне; 14% – по-різному; 53,7% – тактичне планування. Керівники низького рівня прогностичної діяльності надають перевагу тактичному та оперативному плануванню: 15% – стратегічне планування, потім у деталях; 15% – по-різному; 70% – детальне планування. Статистична значущість довгострокового планування для успішності прогностичної діяльності становить 0,412 ($p \leq 0,05$).

Менеджери групи високого рівня прогностичної діяльності більшою мірою дотримуються внутрішньої стратегії прийняття рішень (що є більш гнучкою й адаптивною): 95% дотримується внутрішньої стратегії прийняття рішень; 5% не мали яскраво вираженої стратегії прийняття рішень. Серед менеджерів низького та середнього рівнів прогностичної діяльності лише 58% дотримувалися внутрішньої стратегії прийняття рішень; 42% – дотримувалися амбівертної стратегії прийняття рішень. Статистична значущість внутрішньої стратегії прийняття рішень для успішності прогностичної діяльності становить 0,232 ($p \leq 0,01$).

Представники зазначених груп відрізняються успішністю довгострокового прогнозування діяльності організації. Менеджери групи високого рівня прогностичної діяльності характеризуються таким чином:

- успішне прогнозування на трирічний термін – 55% респондентів;
- успішне прогнозування на один рік – 45%. Керівники середнього рівня прогностичної діяльності характеризуються таким чином:

1) успішне прогнозування на трирічний термін – 1,2% респондентів; 2) успішне прогнозування на один рік – 49,4%; 3) успішне прогнозування на півроку і менше – 49,3%. Менеджери низького рівня прогностичної діяльності характеризуються таким чином: 1) 1 рік – 40%, 2) 0,5 року і менше – 60%. Статистична значущість довгострокового прогнозування для успішності прогностичної діяльності становить 0,581 ($p \leq 0,01$).

Представники групи високого рівня прогностичної діяльності під час взаємодії з підлеглими більшою мірою дотримувалися демократичного стилю управління (92,5%), а ніж керівники груп середнього рівня прогностичної діяльності (57,3% – демократичний, 37,8% – авторитарний, 4,9% – ліберальний) та низького рівня прогностичної діяльності (45% – демократичний; 49% – авторитарний; 6% – ліберальний). Стиль взаємодії менеджера опосередковано впливає на спосіб прийняття управлінських рішень, а відповідно і на прогностичну діяльність: вільне обговорення результатів та відсутність страху покарання сприяє формулюванню колективом нових гіпотез і принципів рішення. Статистична значущість демократичного стилю управління менеджерів навчальних закладів для успішності прогностичної діяльності становить 0,229 ($p \leq 0,01$).

Результати дослідження особистісного компонента психологічної готовності менеджерів навчальних закладів до прогностичної діяльності дозволили зробити певні висновки. Вивчення особливостей мислення менеджерів групи високого рівня прогностичної діяльності показало, що для більшості представників цієї групи характерний аналітико-синтетичний тип мислення. Статистична значущість аналітико-синтетичного типу мислення для успішності прогностичної діяльності дорівнює 0,693 ($p \leq 0,05$).

Дослідження лабільності мислення серед освітніх менеджерів показало вищий рівень лабільності мислення менеджерів групи високого рівня прогностичної діяльності порівняно з представниками інших груп. Статистична значущість високого рівня лабільності мислення керівників навчальних закладів для успішності прогностичної діяльності становить 0,665 ($p \leq 0,05$).

Дослідження рівня креативності мислення керівників навчальних закладів показало, що керівники групи високого рівня прогностичної діяльності характеризуються більш високим рівнем прогностичної діяльності на противагу представникам інших груп. Статистична значущість високого рівня креативності мислення для успішності прогностичної діяльності мене-

джерів навчальних закладів становить 0,691 ($p \leq 0,05$).

Вивчення рівня самооцінки керівників освітніх закладів показало, що для значної кількості менеджерів груп низького і середнього рівнів прогностичної діяльності характерним є надмірно високий рівень самооцінки – 78%. Керівники високого рівня прогностичної діяльності мають переважно помірно високий (адекватний) рівень самооцінки – 80% респондентів. Статистична значущість помірно високого рівня самооцінки для успішності прогностичної діяльності становить 0,207 ($p \leq 0,05$).

Менеджери групи високого рівня прогностичної діяльності, які мають переважно помірно високий рівень орієнтації на успіх, налаштовані на середній рівень ризику, що дозволяє приймати управлінські рішення щодо проблем, які не мають апробованих способів розв'язання, однак дають додаткові шанси для оптимізації діяльності [2, с. 71]. Для представників груп низького та середнього рівнів прогностичної діяльності характерним є надмірно високий рівень орієнтації на успіх, що свідчить про надання переваги малому чи, навпаки, занадто великому рівню ризику [15, с. 29]. Статистична значущість рівня мотивації до успіху менеджерів освітніх закладів для успішності прогностичної діяльності становить 0,3 ($p \leq 0,05$). Статистична значущість рівня інтернального локусу контролю для успішності прогностичної діяльності менеджерів освітніх навчальних закладів становить 0,174 ($p \leq 0,01$).

Дослідження рівнів розвитку емпатійних та рефлексивних здібностей менеджерів навчальних закладів засвідчило статистичну значущість для успішності прогностичної діяльності, тому що прогностична діяльність у системі освіти зумовлює необхідність наявності у менеджера достатньо високого рівня емпатійних та рефлексивних здібностей, оскільки для мовленнєво-розумового рівня антиципації характерне формування та розгадування задумів поведінки інших людей” [8, с. 250]. Зокрема статистична значущість високого рівня емпатійних здібностей для успішності прогностичної діяльності керівника освітнього навчального закладу становить 0,243 ($p \leq 0,05$). Статистична значущість рівня розвитку рефлексивних здібностей для успішності прогностичної діяльності становить 0,558 ($p \leq 0,05$).

Отримані емпіричні дані підтвердили статистичну значущість визначених властивостей, знань, умінь і навичок, які входять до структури компонентів психологічної готовності менеджерів освітніх навчальних закладів до прогностич-

ної діяльності, а тому успішність прогностичної діяльності менеджерів навчальних закладів зумовлюється високим рівнем їх розвитку. Виявлено істотні відмінності у рівні розвитку визначених властивостей у представників групи високого рівня прогностичної діяльності порівняно з представниками груп низького та середнього рівнів. Таким чином, підтверджено значущість компонентів психологічної готовності менеджерів освітніх навчальних закладів для успішності прогностичної діяльності. Отримані результати свідчать про те, що надзвичайно важливе значення для успішності прогностичної діяльності відіграють складові особистісного компоненту.

Зокрема лабільність, креативність, аналітико-синтетичний склад мислення характерні для менеджерів групи високого рівня здійснення прогностичної діяльності. Локус контролю, рівень самооцінки та рівень мотивації до успіху впливають на характер цілей, вибір способів та стратегії прийняття рішень, визначають готовність менеджера до розумного обґрунтованого ризику. Високі рівні розвитку емпатійних та рефлексивних здібностей зумовлюють здатність менеджера освітнього закладу до успішної прогностичної діяльності в освіті як у системі типу «людина-людина». Гностичний компонент зумовлює теоретичну підготовленість менеджера до успішної прогностичної діяльності; мотиваційний компонент визначає готовність і бажання керівника освітнього навчального закладу до прогностичної діяльності, оволодіння новими методами та прийомами прогнозування, активну самоосвіту; операційний компонент визначає конкретні прийоми та методи прогностичної діяльності менеджерів.

Констатовано, що рівень психологічної готовності більшості керівників освітніх навчальних закладів до прогностичної діяльності є недостатнім, тому є необхідною оптимізація психологічної підготовки керівників навчальних закладів у рамках післядипломної освіти для керівних кадрів. У сучасних умовах розвитку суспільства відбувається стрімкий розвиток комп'ютерних технологій, унаслідок чого актуальним стає завдання розробки і подальшого використання у навчальному процесі вищих навчальних закладів електронних навчальних систем, які розробляються з задіянням гіпертекстових та мультимедійних технологій. Інтерактивні навчальні WEB-матеріали активно використовуються у дистанційній формі навчання, яка поступово заміщує собою заочну форму навчання. У контексті модернізації педагогічної освіти актуальною постає проблема підготовки менеджерів навчальних

закладів у нових освітніх умовах, для вирішення котрої необхідна зміна заочної та післядипломної форм навчання та перегляд уявлень щодо методики викладання, практики проведення навчальних сесій, введення у практику заочного і післядипломного навчання нових технічних засобів і, відповідно, способів взаємодії викладачів та студентів.

Дистанційна освіта є новою формою одержання освіти в Україні, при впровадженні котрої в освітньому процесі використовуються кращі традиційні й інноваційні методи, засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних і телекомунікаційних технологіях. Створення у вищих навчальних закладах навчальних WEB-матеріалів з дисциплін пред'являє нові, достатньо високі вимоги до рівня підготовки педагога у сфері практичного використання сучасних інформаційних технологій, оскільки, окрім достатнього володіння матеріалом навчального курсу, йому необхідно оволодіти спеціальними навичками в області застосування інтернет-технологій. Особливістю дистанційної освіти є цілеспрямована і контрольована інтенсивна самостійна робота, коли студент може навчатися без відриву від роботи, за місцем проживання і за індивідуальним розкладом, маючи при собі комплект спеціальних засобів навчання та узгоджену можливість контакту з викладачем, що є надзвичайно зручним для менеджерів освітніх закладів, оскільки дозволяє їм опановувати новими знаннями та вміннями без відриву від виробництва.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми психологічної освіти в системі підвищення кваліфікації кадрів // Тези доповідей і повідомлень республіканської науково-практичної конференції 30—31 травня 1994 р. — Київ: УІПКККО, 1994. — 216 с.
2. Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь: Личность, образование, профессия / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. — Минск: «Хэлтон», 1998. — 399 с.

3. Карамушка Л. М. Психологія освітнього менеджменту. Навч. посібник для вузів / Л. М. Карамушка. — Київ: Либідь, 2004. — 423 с.
4. Карамушка Л. М. Управління закладами середньої освіти: психологічні аспекти. Науково-методичний посібник / Л. М. Карамушка. — Київ-Кіровоград, 1997. — 152 с.
5. Коломінський Н. Л. Психологічне забезпечення педагогічного менеджменту / Н. Л. Коломінський // Нива знань: Психолого-педагогічні проблеми самопізнання, саморозвитку, самореалізації особистості в умовах гуманізації освіти. — Київ, 1998. — С. 15—18.
6. Коломінський Н. Л. Психологія педагогічного менеджменту / Н. Л. Коломінський. — Київ: МАУП, 1996. — 176 с.
7. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті / Н. Л. Коломінський. — Київ: МАУП, 2000. — 286 с.
8. Ломов Б. Ф. Антиципация в структуре деятельности / Б. Ф. Ломов, Е. Н. Сурков. — Москва: Изд-во «Наука», 1980. — 280 с.
9. Прасол Д. В. Антиципаційні здатності керівників освітніх навчальних закладів / Д. В. Прасол // Науковий вісник Миколаївського державного університету. — Вип. 12. — Т. 2. — Миколаїв, МДУ, 2006. — С. 61—66.
10. Прасол Д. В. Антиципаційні здібності у менеджерів освіти / Д. В. Прасол // Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. — Київ: Міленіум, 2006. — С. 268—273.
11. Прасол Д. В. Місце прогнозування у структурі діяльності менеджера освіти / Д. В. Прасол // Коломінські читання: Матеріали Першого Міжнародного наукового форуму, присвяченого пам'яті доктора психол. наук, професора Н. Л. Коломінського. — Київ, МАУП, 2007. — С. 222—225.
12. Прасол Д. В. Підготовка майбутніх менеджерів до реалізації прогнозування в освіті / Д. В. Прасол // Сучасні проблеми науки та освіти. 6-а міжнародна конференція. — Алушта, 2005. — С. 240—241.
13. Прасол Д. В. Прогнозування як передумова успішного функціонування сучасного українського суспільства / Д. В. Прасол // Інформаційне здоров'я суспільства як джерело глибинної екології свідомості. — Миколаїв, МДУ, 2006. — С. 54—61.
14. Прасол Д. В. Соціально-психологічні чинники вироблення і прийняття управлінських рішень / Д. В. Прасол // Соціальна психологія. — 2005. — № 2 (16). — С. 128—133.
15. Остапик С. Ф. Модели построения комбинированного прогноза развития научно-технической сферы / С. Ф. Остапик, М. А. Мотова // Проблемы прогнозирования. — 2004. — № 1. — С. 146—157.

ПРАСОЛ Д. В.

КОМПОНЕНТЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ МЕНЕДЖЕРОВ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ К ПРОГНОСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлены результаты изучения уровней успеваемости прогностической деятельности менеджеров учебных заведений, рассматривается зависимость успешности их прогностической деятельности от компонентов психологической готовности.

Ключевые слова: психологическая готовность, компонент готовности, дистанционное образование.

PRASOL D. V.

COMPONENTS OF THE PSYCHOLOGICAL READINESS OF MANAGERS OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS TO FORECASTING ACTIVITY

The article presents the results of studying the achievement levels forecasting activities for managers of educational institutions, the communication of success forecasting activities of the components of psychological readiness of educational managers.

Keywords: psychological readiness, readiness component, distance education.

Стаття надійшла до редколегії 21.01.2014 року.